INGLIZ TILINI O‘QITISHDA RAQAMLI HIKOYALAR ASOSIDA O‘QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Aminbayev Muxammadjon Tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilini o‘qitishda raqamli hikoyalardan foydalanish asosida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Raqamli hikoyalarning didaktik imkoniyatlari, ularning tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli hikoyalar asosida o‘quvchilarning lug‘at boyligini kengaytirish, mustaqil fikrlashini faollashtirish, dialogik va monologik nutqini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik yondashuv taklif etilgan. Hikoyani idrok etish, mazmunini tahlil qilish, kommunikativ topshiriqlarni bajarish va refleksiya bosqichlarini o‘z ichiga olgan metodik tizimning imkoniyatlari asoslangan.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, raqamli hikoya, kommunikativ kompetensiya, raqamli ta’lim, nutqiy faoliyat, multimedia, interaktiv topshiriq, dialogik nutq, mustaqil ta’lim, metodik takomillashtirish.

Bugungi kunda ta’lim jarayonini raqamlashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish va o‘quvchilarning amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari xorijiy tillarni o‘qitish metodikasining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, ingliz tilini o‘qitishda o‘quvchilarning grammatik bilimlari va lug‘at boyligini shakllantirish bilan bir qatorda, ularning turli kommunikativ vaziyatlarda mustaqil muloqot qila olish qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

An’anaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning til materiallarini o‘zlashtirishi ko‘pincha darslikdagi matnlar, grammatik mashqlar va o‘qituvchi izohlariga tayanadi. Bunday faoliyat zarur bo‘lsa-da, o‘quvchilarning ingliz tilida erkin fikr bildirish, suhbatni davom ettirish, tinglangan axborotni tahlil qilish va o‘z nuqtayi nazarini asoslash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun qo‘shimcha metodik imkoniyatlarni talab etadi. Raqamli hikoyalar mazkur ehtiyojni qondirishga xizmat qiluvchi vositalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Raqamli hikoya matn, tasvir, ovoz, animatsiya va videolavhalarni yagona mazmuniy tuzilma asosida birlashtiruvchi multimedia mahsulotidir. Ingliz tilini o‘qitishda undan foydalanish til materiallarini kontekstda o‘zlashtirish, voqealar ketma-ketligini tushunish, qahramonlar o‘rtasidagi muloqotni tahlil qilish va hikoya mazmuni asosida yangi nutqiy vaziyatlarni yaratish imkonini beradi.

Raqamli hikoyalar bilan ishlash jarayonida o‘quvchi faqat tayyor axborotni qabul qiluvchi emas, balki savollarga javob beruvchi, voqealarni sharhlovchi, qahramonlar xatti-harakatini baholovchi va muqobil yakun yaratuvchi faol ishtirokchiga aylanadi. Bu esa ingliz tilini o‘rganish jarayonida kommunikativ faoliyatning ulushini oshirishga yordam beradi.

Maqolaning maqsadi ingliz tilini o‘qitishda raqamli hikoyalardan foydalanish asosida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlarni asoslash va metodikani takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning metodologik asosini kommunikativ, kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan va raqamli-pedagogik yondashuvlar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning til materiallarini

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

o‘zlashtirishi, ularni real yoki modellashtirilgan kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashi hamda o‘z nutqiy faoliyatini tahlil qilishiga yo‘naltirilgan.

Maqolani tayyorlashda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Raqamli hikoyalarning didaktik xususiyatlari ingliz tilidagi tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish faoliyatlari bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqildi.

Raqamli hikoyalar asosida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish quyidagi tamoyillarga tayanadi: kommunikativ maqsadga yo‘naltirilganlik, mazmun va til materiallarining o‘zaro uyg‘unligi, topshiriqlarning bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi, o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish hamda muntazam qayta aloqa tashkil etish.

Raqamli hikoyalarning ingliz tilini o‘qitishdagi didaktik imkoniyatlari

Raqamli hikoyalar ingliz tilini o‘qitishda bir nechta didaktik vazifani bajarishi mumkin. Birinchidan, tasvir va ovozning uyg‘unligi yangi so‘z va iboralarni vaziyat bilan bog‘lab tushunishga yordam beradi. Ikkinchidan, voqealar ketma-ketligi o‘quvchilarning matn mazmunini anglash, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va asosiy g‘oyani belgilash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Uchinchidan, qahramonlar dialoglari ingliz tilidagi kundalik muloqot namunalarini o‘rganish va ulardan amaliy foydalanish imkonini beradi.

Raqamli hikoyalarning muhim xususiyati shundaki, ular tilni alohida birliklar majmuasi sifatida emas, balki mazmunli kommunikativ kontekstda o‘rganishga sharoit yaratadi. Masalan, do‘stlik, oila, maktab, sayohat, tabiat va kundalik faoliyatga oid hikoyalar orqali o‘quvchilar tegishli lug‘at birliklari bilan tanishadilar va ularni muloqot jarayonida qo‘llaydilar.

Biroq raqamli hikoyaning ta’limiy samarasi faqat uning vizual jihatdan jozibadorligiga bog‘liq emas. Hikoya mazmuni o‘quvchilarning yoshiga va til bilish darajasiga mos bo‘lishi, o‘rganilayotgan til birliklarini qamrab olishi hamda aniq kommunikativ topshiriqlar bilan to‘ldirilishi lozim. Aks holda, o‘quvchi hikoyani tomosha qilishi mumkin, ammo undan ingliz tilida muloqot qilish uchun yetarli darajada foydalana olmasligi ehtimoli mavjud.

Kommunikativ kompetensiyaning mazmuni va tarkibiy qismlari

Kommunikativ kompetensiya o‘quvchining til vositalaridan muayyan vaziyatda maqsadga muvofiq foydalanishi, boshqalarning nutqini tushunishi, fikrini og‘zaki va yozma shaklda ifodalashi hamda muloqot davomida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf eta olish qobiliyatini anglatadi.

Ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishi bir nechta o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismlar orqali namoyon bo‘ladi. Leksik-grammatik tarkibiy qism so‘z boyligi va grammatik vositalardan to‘g‘ri foydalanishni qamrab oladi. Nutqiy tarkibiy qism tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Sotsiolingvistik tarkibiy qism turli vaziyatlarda mos murojaat shakllari va nutqiy ifodalarni tanlash bilan bog‘liq. Strategik tarkibiy qism esa tushunmagan ma’lumotni aniqlashtirish, savol berish, fikrni boshqa so‘zlar bilan ifodalash va muloqotni davom ettirish qobiliyatini qamrab oladi.

Raqamli hikoyalar ushbu tarkibiy qismlarni kompleks ravishda rivojlantirish uchun metodik imkoniyat yaratadi. Hikoyani tinglash jarayonida o‘quvchi nutqni tushunishga, dialoglarni takrorlashda talaffuz va nutqiy ravonlikni rivojlantirishga, voqealarni qayta hikoya qilishda esa lug‘at va grammatik bilimlarini qo‘llashga intiladi. Hikoya mazmuni yuzasidan savol-javob tashkil etilishi o‘quvchilarning mustaqil fikr bildirish va muloqotga kirishish faoliyatini kuchaytiradi.

Raqamli hikoyalar asosida metodikani takomillashtirish bosqichlari

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Raqamli hikoyalardan foydalanish asosida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uchun o‘quv faoliyatini o‘zaro bog‘langan to‘rtta bosqichda tashkil etish maqsadga muvofiq.

Birinchi bosqich — tayyorlov va motivatsiya. Ushbu bosqichda o‘quvchilarga hikoya mavzusiga oid rasmlar, kalit so‘zlar va qisqa savollar taqdim etiladi. Masalan, “A Day at School” mavzusidagi hikoyani o‘rganishdan oldin maktab hayotiga oid so‘zlar bilan ishlanadi va o‘quvchilardan hikoyada qanday voqealar sodir bo‘lishi mumkinligi so‘raladi. Bu faoliyat mavjud bilimlarni faollashtiradi va hikoyani tushunishga tayyorlaydi.

Ikkinchi bosqich — raqamli hikoyani idrok etish. O‘quvchilar hikoyani audio, video yoki animatsion shaklda tomosha qiladilar. Dastlab voqealarning umumiy mazmunini tushunishga, keyin esa asosiy ma’lumotlar, qahramonlarning maqsadi va dialoglardagi muhim ifodalarni aniqlashga yo‘naltirilgan topshiriqlar bajariladi. Zarur holatlarda hikoya qismlarga ajratib namoyish etiladi.

Uchinchi bosqich — kommunikativ-amaliy faoliyat. Hikoya mazmuni asosida savol-javob, juftlikda dialog tuzish, rolli o‘yin, voqealarni qayta hikoya qilish va muqobil yakun yaratish kabi topshiriqlar tashkil etiladi. Bu bosqichda o‘quvchilar yangi til birliklarini amaliy muloqotda qo‘llaydilar. O‘qituvchi esa o‘quvchilarning nutqiy faolligi, fikrni ifodalash aniqligi va muloqotga kirishish qobiliyatini kuzatadi.

To‘rtinchi bosqich — refleksiya va baholash. O‘quvchilar hikoya asosida bajargan topshiriqlarini tahlil qiladilar, o‘zlarining kuchli va rivojlantirilishi zarur bo‘lgan jihatlarini aniqlaydilar. O‘qituvchi oldindan belgilangan mezonlar asosida fikr-mulohaza bildiradi va keyingi faoliyat uchun tavsiyalar beradi.

Mazkur bosqichlarning izchil tashkil etilishi raqamli hikoyani oddiy ko‘rgazmali materialdan kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik vositaga aylantiradi.

Raqamli hikoya asosidagi kommunikativ topshiriqlar tizimi

Raqamli hikoyalar bilan ishlashda topshiriqlarni o‘quvchining hikoyani tushunishidan mustaqil muloqotga kirishishigacha bo‘lgan jarayonni qamrab oladigan tarzda ishlab chiqish lozim.

Masalan, “The Lost Bag” — “Yo‘qolgan sumka” nomli hikoya asosida o‘quvchilar yangi lug‘at birliklarini o‘rganishlari, hikoyani tinglab asosiy voqealarni aniqlashlari, qahramonlarning suhbatini tahlil qilishlari va vaziyatni hal etish yo‘llarini ingliz tilida muhokama qilishlari mumkin.

Birinchi topshiriqda o‘quvchilar hikoyadagi asosiy so‘zlarni rasmlar bilan moslashtiradilar. Ikkinchi topshiriqda voqealar ketma-ketligini belgilaydilar. Uchinchi topshiriqda “What happened to the bag?” va “How can we find it?” kabi savollarga javob beradilar. To‘rtinchi topshiriqda juftliklarda yo‘qolgan buyumni izlash bilan bog‘liq dialog tuzadilar. Yakuniy topshiriqda esa hikoyaning yangi yakunini ishlab chiqib, uni sinfdoshlariga ingliz tilida taqdim etadilar.

Bunday topshiriqlar o‘quvchilarning lug‘at va grammatik bilimlarini amaliy faoliyatga ko‘chirish, tinglangan axborotni qayta ishlash, fikrni mustaqil ifodalash va suhbatdosh bilan hamkorlik qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi.

Raqamli hikoyalar asosida ishlashda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari ham hisobga olinishi zarur. Kichik yoshdagi o‘quvchilar uchun qisqa, sodda til birliklariga ega, ko‘rgazmali materiallar bilan boyitilgan hikoyalar tanlanishi maqsadga muvofiq. Til bilish darajasi yuqoriroq o‘quvchilar uchun esa murakkabroq syujet, ochiq yakun va mustaqil muhokamani talab qiladigan topshiriqlar berilishi mumkin.

Kommunikativ kompetensiyani baholash mezonlari

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Raqamli hikoyalar asosida tashkil etilgan ta'lim natijalarini baholashda o'quvchilarning nafaqat til birliklarini to'g'ri qo'llashi, balki muloqot jarayonida ulardan maqsadga muvofiq foydalana olishi ham hisobga olinishi lozim.

Birinchi mezon — til vositalaridan foydalanish. Bunda o'quvchining lug'at boyligi, grammatik shakllardan foydalanishi va nutqiy ifodalarning to'g'riligi baholanadi.

Ikkinchi mezon — nutqni tushunish. O'quvchining hikoyaning asosiy mazmunini anglash, muhim tafsilotlarni aniqlash va qahramonlar dialogini tushunish qobiliyati hisobga olinadi.

Uchinchi mezon — fikrni ifodalash. O'quvchining o'z fikrini tushunarli va izchil bayon etishi, savollarga javob berishi va hikoya mazmunini qayta ifodalashi baholanadi.

To'rtinchi mezon — muloqotda ishtirok etish. Bunda suhbatni boshlash, savol berish, javob qaytarish, suhbatdosh fikriga munosabat bildirish va muloqotni davom ettirish ko'nikmalari aniqlanadi.

Beshinchi mezon — mustaqil va ijodiy nutqiy faoliyat. O'quvchining hikoyaga yangi yakun yaratishi, voqealarni o'z so'zlari bilan ifodalashi va muqobil yechimlarni taklif etishi hisobga olinadi.

Mazkur mezonlar asosida o'quvchilarning rivojlanish darajalarini belgilash mumkin. Biroq darajalarni amaliy qo'llash uchun har bir mezon bo'yicha kuzatiladigan aniq ko'rsatkichlar va baholash shkalasi ishlab chiqilishi lozim.

Metodikani takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari

Raqamli hikoyalar asosida ingliz tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish, avvalo, raqamli materiallar va kommunikativ maqsadlar o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlashni talab etadi. Har bir hikoya muayyan lug'at birliklari, grammatik tuzilmalar va nutqiy faoliyat turlarini rivojlantirishga xizmat qilishi kerak.

Ikkinchidan, topshiriqlar tizimi bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi lozim. O'quvchi dastlab tayyor namunalar yordamida javob beradi, keyinchalik tayanch so'zlardan foydalanadi va yakunda mustaqil dialog yoki hikoya yaratadi. Bu yondashuv til materiallarini o'zlashtirish bilan birga, mustaqil kommunikativ faoliyatni rivojlantirishga yordam beradi.

Uchinchidan, o'quvchilarga muntazam qayta aloqa berish zarur. Raqamli audioyozuvlar va videolar orqali o'z nutqini qayta tinglash yoki ko'rish o'quvchiga talaffuz, grammatik tuzilish va fikrni ifodalashdagi kamchiliklarni aniqlash imkonini beradi. O'qituvchi bu jarayonda xatolarni ko'rsatish bilan cheklanmay, ularni tuzatish usullarini ham tavsiya etishi kerak.

To'rtinchidan, raqamli hikoyalar individual va hamkorlikdagi ta'lim faoliyati bilan uyg'unlashtirilishi lozim. Mustaqil bajariladigan topshiriqlar o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga xizmat qilsa, juftlik va guruhdagi muloqotlar o'zaro fikr almashish va kommunikativ strategiyalarni rivojlantirish imkonini beradi.

Beshinchidan, raqamli resurslarning mazmuni, texnik sifati va foydalanish imkoniyatlari hisobga olinishi zarur. Internet imkoniyati cheklangan sharoitlarda oldindan yuklab olingan hikoyalar, audioyozuvlar va elektron topshiriqlardan foydalanish mumkin. Shuningdek, o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish va raqamli materiallardan xavfsiz foydalanish talablariga rioya etish lozim.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Nazariy tahlil asosida raqamli hikoyalar vositasida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvning asosiy tarkibiy qismlari umumlashtirildi. Taklif etilayotgan metodik tizim maqsadli, mazmuniy, jarayonli va diagnostik-baholash komponentlarini o'z ichiga oladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Maqsadli komponent o'quvchilarning ingliz tilida samarali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Mazmuniy komponent raqamli hikoyalar, lug'at va grammatik materiallar, kommunikativ vaziyatlar hamda interaktiv topshiriqlarni qamrab oladi. Jarayonli komponent hikoyani idrok etish, mazmunini tahlil qilish, dialog va muhokamalarni tashkil etish hamda ijodiy topshiriqlarni bajarishni nazarda tutadi. Diagnostik-baholash komponenti esa o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini belgilangan mezonlar asosida kuzatish va keyingi ta'lim faoliyatini rejalashtirishga xizmat qiladi.

Mazkur metodik yondashuvning ahamiyati raqamli hikoyalarni shunchaki namoyish etish bilan cheklanmasdan, ularni maqsadli kommunikativ faoliyat bilan bog'lashida namoyon bo'ladi. O'quvchi hikoyani tinglash yoki tomosha qilishdan boshlab, uning mazmunini muhokama qilish, qahramonlar nutqini tahlil qilish va mustaqil hikoya yaratishgacha bo'lgan izchil faoliyatda ishtirok etadi.

Shu bilan birga, taklif etilgan metodik yondashuvning samaradorligini tasdiqlash uchun uni real ta'lim sharoitida tajriba-sinovdan o'tkazish talab etiladi. Bunda dastlabki va yakuniy diagnostika natijalarini taqqoslash, o'quvchilarning nutqiy faoliyatini mezonlar asosida baholash hamda tegishli statistik tahlilni amalga oshirish zarur. Shuning uchun mazkur maqolada metodikaning samaradorligi tajribada isbotlangan natija sifatida emas, balki keyingi empirik tadqiqotlar orqali tekshirilishi lozim bo'lgan metodik imkoniyat sifatida talqin etiladi.

XULOSA

Ingliz tilini o'qitishda raqamli hikoyalardan foydalanish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun muhim didaktik imkoniyatlarni yaratadi. Multimedia vositalari yordamida taqdim etilgan mazmunli hikoyalar til birliklarini kontekstda o'zlashtirish, tinglab tushunish, dialogik va monologik nutqni rivojlantirish hamda mustaqil fikr bildirishga yo'naltirilgan topshiriqlarni tashkil etish imkonini beradi.

Tahlil natijasida raqamli hikoyalar asosida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uchun tayyorlov, hikoyani idrok etish, kommunikativ-amaliy faoliyat va refleksiv-baholash bosqichlarini o'zaro bog'lash zarurligi asoslandi. Shuningdek, raqamli hikoyalar mazmunini o'quvchilarning yosh xususiyatlari va til bilish darajasiga moslashtirish, topshiriqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish va muntazam qayta aloqa tashkil etish muhim metodik shartlar sifatida belgilandi.

Kelgusida taklif etilgan metodik tizimni tajriba-sinovdan o'tkazish, kommunikativ kompetensiyaning rivojlanish ko'rsatkichlarini aniqlash va turli raqamli hikoyalarning ta'lim natijalariga ta'sirini qiyosiy o'rganish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
2. Robin, B. R. Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom. Theory Into Practice, 2008, 47(3), 220–228.
3. Mayer, R. E. Multimedia Learning. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
4. Chapelle, C. A. Computer Applications in Second Language Acquisition: Foundations for Teaching, Testing and Research. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

5. Beatty, K. Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning. 2nd ed. Harlow: Pearson Education, 2010.
6. Godwin-Jones, R. Emerging Technologies: Mobile Apps for Language Learning. Language Learning & Technology, 2011, 15(2), 2–11.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.